

ESCUELAS SOLIDARIAS

GUIA EXPLICATIVA DE LES FOTOS QUE COMPOSEN L'EXPOSICIÓ “COMPARTIM GUATEMALA”

1.- EL NOSTRE ENTORN:

1. Pont d'entrada a Ixcan, Quiché, Guatemala:

Ixcan és el nom del riu i del municipi del departament del Quiché, Guatemala; on es troben les onze comunitats rurals que compartim Escoles Solidàries.

2. Camí entre una comunitat i la frontera amb Mèxic:

Els camins selvàtics, en temps de pluja es desfan, han de ser reparats, doncs molts treballadors van a les plantacions de dacsa (maiz) i de cautxú (hule).

El treball comunitari fa que dediquen part del seu temps per millorar un bé comú.

3. Hort familiar:

Ixcan era una selva, a la selva li han llevat arbres frondosos per poder conrear xicotetes parcel·les d'hortalisses i llegums.

4. Carrer de la comunitat:

Durant l'època de pluja (sis mesos a l'any), les drecceres, que són els carrers de la comunitat s'omplin de vegetació, pintant-se de tots els verds de les plantes i com que les cases estan disperses, es fa difícil la comunicació.

5. Latrina d'una família:

El paisatge selvàtic ens ofereix molts contrastos; enmig d'un paratge espectacular de vegetació tropical, trobem una latrina (vàter) de fusta i zinc.

6. Habitatge d'una família:

D'una planta i generalment d'única dependència. Els materials que s'utilitzen generalment són la fusta o el formigó per a les parets i el zinc per al sostre (el zinc va substituir la palma que no feia soroll ni donava fred ni calor, però podia acumular insectes). És una gran estança on es realitzen totes les activitats. Generalment, la cuina i la latrina estan separades de la vivenda.

7. Habitatges d'una comunitat:

Dins de la mateixa comunitat es poden trobar habitatges diferents, cases modestes fetes de fusta i xapa i altres més "luxoses" fetes amb blocs de formigó i pintura.

2.- ANEM A L'ESCOLA:

1. Abans d'anar a l'escola, el desdèjuni:

El desdèjuni és un àpat molt important per tal d'abordar amb energia la resta del dia. Es basa en els productes bàsics de l'agricultura local: fesols (frijoles), coquetes de dacsa (tortillas de maiz) i una orxata (atol). De vegades s'acompanya d'altres aliments com són: els ous durs, plàtans i altres verdures bullides, segons l'economia familiar. No sempre l'alumnat pot desdèjuna a casa.

2. Drecceres i camins de la comunitat:

L'alumnat es desplaça per drecceres que porten a l'escola, en moltes ocasions intransitables per l'aigua o la pols.

3. Cap a l'escola:

Són les 6:30 del matí, l'alumnat es dirigeix caminant a l'escola. Alguns han de caminar molt cada dia per arribar al seu centre escolar.

Porten el material en un morral que les mares els han teixit.

4. L'arribada a l'escola:

L'alumnat de primària acudeix a l'escola de matí o de vesprada, encara que el camí siga difícil. Les instal·lacions escolars solen estar utilitzades en doble torn, si hi ha secundària.

5. També amb bicicleta:

Les cases estan escampades pel territori. L'alumnat, en alguns casos, ha de recórrer un llarg camí per tal d'arribar-hi a l'escola.

Uns acompanyen a altres, de manera autònoma, doncs no existeix el perill del tràfic.

6. Eixida de l'escola:

Acostumades a carregar llenya o anar al riu amb la bugada, les xiquetes porten els llibres i, tot el que pese, al cap.

L'alumnat, a l'eixida de l'escola, porta els seus materials, si és que en té, en els morrals o motxilles.

7. - Bon dia, mestre!:

Quan la mestra o el mestre no és de la comunitat, li construeixen una cabanya junt a l'escola. Un grup de xiquets saluda i observa com es prepara el mestre abans d'encetar les classes.

8. Autobús escolar a «Playa Grande»:

Autobús escolar a Playa Grande. A la capital del municipi trobem a sovint autobusos que traslladen els/les alumnes a les escoles i centres de secundària. Són vehicles prou antics que han sigut retirats de les escoles d'Estats Units i que continuen amb la seua funció per aquestes terres.

3.- LES NOSTRES ESCOLES:

1. Amb sostre de palma, per a secundària:

Sostre de fulles de palmera amb unes parets baixetes de fusta que deixen córrer l'aire, protegeixen de la pluja i del sol, és un habitatge natural, integrat en el medi.

2. De fusta i amb sostre de zinc, per a secundària:

Feta pel propi alumnat amb botelles reciclades i materials de l'entorn.

S'observa una alumna de secundària, ben mullada per la pluja i fent de portera d'un equip de futbol.

Tant se val si eres dona o home, xic o xica, mestra o mestre, mare o pare... Tothom juga al futbol. Junts, sense cap tipus de vergonya ni de perjudici.

3. De nova construcció, d'educació infantil.

Els edificis estan integrats dins del paisatge. Sense tanques, i qualsevol pot utilitzar els espais oberts del recinte si ho necessita. La latrina i el dipòsit de l'aigua estan a la part esquerra i fora de les aules.

Ara bé, tanquen les aules amb cademat, per preservar vandalismes. El canvi de l'habitatge natural de fusta i palla pel de formigó i sostre de zinc provoca soroll i calor a l'interior de les aules.

Al fons es veuen les grans antenes de telefonia en mig de la vegetació i sense cap assessorament urbanístic ni de salubritat.

4. Alumna traient aigua del pou comunitari,, per a l'escola:

Si l'aigua ja hi és a la comunitat, generalment està dins d'un pou, d'on s'extrau per portar-la a l'escola o a casa. El transport serà damunt del cap per tal d'equilibrar el pes.

5. Escola de «Playa Grande», capçalera de la comarca:

Hi ha grans diferències entre les escoles urbanes i rurals. Aquesta escola disposa d'una pista poliesportiva entre altres instal·lacions específiques.

6. Construcció de l'institut en una comunitat:

Aprofitaren un edifici de formigó i zinc inicialment, però no es pot treballar quan fa calor i la comunitat ha lluitat fins aconseguir el projecte d'un nou institut finançat per japonesos.

7. Serveis escolars. Interior d'una latrina:

En no disposar d'aigua, el funcionament de la latrina és ben senzill: cal alçar la tapa per fer les necessitats. Per al paper i deixalles cal que hi haja un dipòsit o pot, doncs per tal de fer adob, no és convenient. També hauria d'haver altre dipòsit per a la cendra o calç. De la higiene se n'ocupa l'alumnat.

8. Latrina adobera seca:

Les escoles la tenen com a solució per a les seues necessitats. Pràcticament totes les vivendes de les comunitats d'Ixcán disposen d'aquestes construccions que es situen a uns pocs metres de la vivenda principal. No disposen d'aigua corrent i el seu funcionament és ben senzill: les restes orgàniques que s'acumulen al dipòsit de la base són utilitzades com a abonament per als cultius.

Aquest tipus de latrina adobera s'està implantant en tota Centreamèrica rural.

4.- LES NOSTRES AULES:

1. Aula d'infantil:

S'observa el material i la disposició del mobiliari, així com una pissarra no de clarió. L'alumnat arriba a les 7:30 h i a partir de les 9:00 h ja fa molta calor. Fan classe de música.

2. Aula de secundària:

Amb sòl de terra, parets de fusta i sostre de zinc. Fa moltíssima calor dins.

Com els mobles són de procedència diferent, l'alumnat els va pintar del mateix color que les parets de la classe. Un color més alegre i divertit.

3. El treball de llengua:

Alumnes de secundària «Básico» fent un còmic a partir d'un conte popular de Guatemala o de la comunitat on vivien. Van ser motiu d'una exposició. L'horari és de vesprada: de 13:30h fins les 18:00h. Doncs al matí treballen i a més els edificis són utilitzats per l'alumnat de primària.

4. Aula feta per la comunitat educativa:

Sostre de fulles de palma amb parets baixetes de fusta que deixen córrer l'aire, generalment fetes pels pares. Pintades per l'alumnat. Entre tots decideixen un tema i pinten i escriuen frases. D'aquesta manera, l'alumnat sent que forma part de la comunitat educativa.

5. El treball de matemàtiques:

Amb cadires de pala i calaix baix del seient, pissarra acrílica.

6. Classe de mediambient:

Alumnat del tercer cicle de primària treballa l'activitat de reciclar les deixalles del voltant de l'escola, les cases, els camins i els rius. Orgànic o inorgànic? Dipòsit groc per al plàstic, i blau per al cartró ...

7. Classe d'educació física:

Al costat dels edificis de l'escola de Xalbal hi ha una antiga pista d'aterratge, doncs no hi havia camins per arribar-hi. El professorat ha aprofitat este espai per tal de fer educació física. Es pot observar els xics i xiques fent una activitat de confiança, però per separat.

8. Treballant en primària:

Hi ha diversitat de nivells i d'edats, això fa que mentre uns fan feina individual, altres corregeixen a la taula del mestre. El tipus de calcer permet rentar-se el fang fàcilment, però provoca que sovint s'estiga descalç a classe.

9. Fent música:

Practicant les figures musicals (redona, blanques, negres corxeres) marcant els temps de duració de cada nota fent ritmes amb les mans. Sense cap coneixement musical i tampoc recursos materials.

10. L'escola multi grau:

On s'hi troben diversos nivells o graus al mateix temps. Cal observar la gran quantitat d'alumnes. En són moltes al món rural,

11. Aula de Primària:

La falta d'aules a l'escola d'aquesta comunitat va provocar la construcció d'aules de manera provisional al pati de l'escola. Baix el sostre de zinc, s'ha de suportar les altes temperatures i, en ser el sòl terrer, es converteix en fang en el període de pluges.

12. Fent plàstica:

Els recursos naturals que ofereix la zona, són utilitzats per a desenvolupar moltes matèries a les escoles. El fang és utilitzat ací per a realitzar activitats de modelatge i fomentar la creativitat.

13. L'aula neta:

Com cada dia, després de les classes, s'han de netejar les aules. Les cadires damunt de les taules, ordenades; la pissarra neta; el sòl agranat... El sòl no té rajoles, així que es fa polseguera, però s'ha de fer, ja que hi ha paperets i altres deixalles per terra.

Cada classe té una graella organitzativa dels i les alumnes que han de fer la neteja diària i cada setmana són alumnes diferents.

14. Els menuts, també:

L'alumnat de primària ha d'agranar la classe quan acaba la jornada escolar. D'aquesta manera lleven les restes de fang que s'acumulen al terra i deixen l'aula preparada o per al torn de la vesprada o per al dia següent.

15. El servei de neteja no discrimina:

Encara que a les famílies les tasques de neteja són realitzades exclusivament per les dones i les xiquetes, a les escoles aquesta situació no es produeix i els xiquets també han de fer la tasca diària d'agranar la classe.

16. L'aula ha de quedar com estava:

No hi ha recursos per a neteja, així que ho fa la comunitat educativa i el propi alumnat.

5.- ELS NOSTRES MATERIALS:

1. Llibre de matemàtiques en "q'eqchí":

A la comunitat de Punto Chico, com en altres comunitats, es parlen moltes llengües maies, majoritàriament el q'eqchí, una antiga llengua maia que es continua emprant a l'escola per a Exposició "Compartim Guatemala"

l'aprenentatge de diferents matèries. Dins del currículum també es dediquen hores per a l'aprenentatge del castellà i de l'anglès.

2. Treballant en grup amb pocs recursos:

Es proposa una activitat de grup. En la majoria de les classes s'ha de treballar agrupats per optimitzar recursos.

3. Fent matemàtiques amb pedretes:

L'alumnat d'infantil, davant la manca de materials per l'ensenyament, utilitzen els recursos naturals com és arregar pedres per fer agrupaments i comptar.

4. Treballant llengua amb fruits:

A infantil es treballen les paraules i les lletres. El xic té pedretes a falta de fitxes, però li ha semblat més bonic agafar uns fruits «nancitos» per anar composant la seua paraula i poder menjar-se'ls si és el cas.

5. Llibres a primària:

L'alumnat de primària, de vegades, rep els llibres del govern i al llarg del temps s'han anat acumulant. Encara que no siguin actuals, són els que utilitzen, doncs no en tenen altres.

6. Escola de "Punto Chico". Amb la col·laboració d'Escoles Solidàries:

L'edifici es va inaugurar a març de 2012. L'escola es va poder construir amb les donacions de la Federació Escola Valenciana (amb la campanya "Un euro, llavor de pau"), Ajuntament d'Ontinyent, Caixa Popular, Comparsa Estudiants d'Ontinyent, Fundació Pelayo i Escoles Solidàries.

7. - Jo també vaig a l'escola!:

Una alumna de primer de primària acudeix a classe amb el seu germà menudet, perquè la mare s'ha desplaçat a la ciutat per anar al metge. Les xiquetes, des de ben menudes, comencen a desenvolupar activitats de criança i cura dels germans menors. L'altra alternativa és quedar-se en casa.

8. - Vols jugar?:

Xiquets jugant a les dames. A tot arreu, juguen amb qualsevol cosa, si se'ls deixa jugar.

En aquest cas, el taulell de joc està dibuixat a un banc de fusta i les fitxes són pedres blanques i altres més fosques.

9. - Vols un llibre? Interior de la biblioteca:

Les donacions i el treball de com organitzar una biblioteca, aportades per Escoles Solidàries han fet possible que a més d'utilitzar-se com a material didàctic dins de les aules, la comunitat comence a disposar d'una biblioteca.

6.- L'HORT ESCOLAR:

1. Marcant les fites de l'hort:

L'alumnat de tercer, amb la mestra Victòria, tenen un projecte de plantar "filantro". Cadascú porta la ferramenta de casa, perquè primer caldrà delimitar i netejar de plantes l'espai.

2. Netejant brosses i males herbes:

Les xiquetes estan netejant el camp de pedres, canyes i herbes amb els rastells i les mans. Algunes porten "güipil" i "falda de corte". Calcer, no en cal.

3. Assenyalant els solcs:

Una vegada la terra tova i neta, fan dos solcs per a sembrar el “filantro”. Agafen la mesura amb canyes i cordes .

4. Alumnes disposades a la feina:

Grup d'alumnes contentes i disposades a treballar en l'hort escolar.

5. Arruixant per preparar el sembrat:

S'ha transportat aigua entre tots i la mestra està regant el camp per a sembrar la llavor de “filantro” .

6. Marcant els punts de sembra:

La mestra i un xiquet amb una canya fan línies més profundes en horitzontal per a deixar la llavor .

7. Lliçó de com cal sembrar:

L'alumnat té un grapat de llavors a les mans (boletes xicotetes de color taronja). La mestra explica el que han de fer, com es sembra ...

8. Sembra de “filantro”:

Els xiquets deixen caure la llavor, en el lloc indicat per la mestra, sense tapar-la en la terra .

9. Protecció de la sembra:

Els xiquets tapen el que han sembrat amb palmes o fulles de plataner per protegir-ho del sol i la pluja i així mantenir la humitat .

10. Satisfacció després d'una gran lliçó:

La mestra i l'alumnat, amb el seu treball acabat . Al cap d'una setmana van llevar les fulles de plataner i van veure la planteta del “filantro” i al cap d'un mes van recollir el “filantro” per a donar-li gust als seus menjars .

Mai oblidaran com es sembra el “filantro”, han après com creix una planta i el que necessita per a viure. Cap alumne s'ha quedat fora de l'activitat. S'ha fet una classe magistral.

7.- ELS NOSTRES MESTRES:

1. Al voltant de la mestra:

La mestra fa còpies amb paper de calc d'un dibuix.

L' escola no té fotocopiadora. Si és necessari fer còpies, el professorat va a la ciutat i se les paga del jornal.

2. El mestre al voltant de l'alumnat:

El racó de les eines de neteja, l'endoll de llum, els murals que es banyen si plou, la pissarra acrílica... La lletra «Y» en el castellà, per a la majoria de criatures de Xalbal, el castellà és segona llengua, és l'oficial, però no és la llengua primera.

3. Es fa escoltar:

Pissarra acrílica i poc més. A secundària i a primària com a infantil els recursos són escassos, cal imaginació i col·laboració.

El docent explica com poden fer la caràtula d'un treball que han de presentar en breu. L'alumnat atén.

4. La mestra prepara la classe:

Murals fets a mà i plastificats per evitar d'humitat, pissarra amb feina, planificació diària per als diferents nivells... A casa s'han de preparar i avaluar les classes. Després de classe, molts han de

seguir estudiant en dissabte o en diumenge. La formació permanent del professorat és molt difícil, doncs generalment s'han d'ocupar de la casa, del camp i dels fills.

5. Els mestres animen la participació de la comunitat educativa:

El professorat, que creu fermament en l'educació, no es queda a les aules, fa comunitat. Tota la comunitat va d'excursió a un paratge protegit «La laguna de Lachua» a uns 15 km. de l'aldea, cadascú aporta el que pot per tal de fer-ho possible.

6. Els mestres organitzen una excursió. El transport:

Alumnat i el mestre han llogat l'únic vehicle de la comunitat. Van de camí a «La Charca»

7. Excursió mobilitzada:

Un grup d'alumnes i alguns familiars van d'excursió a algun indret de la zona o a la capçalera de comarca per tal de fer algun estudi o, si més no, fer comunitat educativa. Darrere sempre hi ha una mestra o un mestre.

8. Claustre de l'escola amb mestres valencians:

La majoria de docents que treballen a l'escola viuen i pertanyen a la mateixa comunitat, això no sempre és així. Es veu a dos mestres valencians.

8.- LA NOSTRA ESCOLA I LA COMUNITAT:

1. Comunitat educativa. Reunió per dur seguiment d'un projecte educatiu:

La comunitat educativa, representada per professorat d'infantil, primària, secundària i diversificat; així com alumnes becats i famílies, també líders comunitaris, avalua la situació educativa, observa les necessitats, planifica i decideix les prioritats del que s'ha de fer i com fer-ho.

2. Reunió de la Comunitat Educativa:

Són freqüents les reunions comunitàries per tal de revisar els projectes i plantejar-ne de nous. La participació és significativa; s'exposen els diversos punts de vista, s'alça acta on es recullen els acords, doncs generalment estan organitzats en juntes i cadascú té unes responsabilitats que haurà de exposar o rendir en l'assemblea comunitària.

3. Un comitè del PES (Programa d'Escoles Solidàries) d'una comunitat:

Format per famílies, becaris, professorat, líders... I representants d'AEN (Asociación de Educadores Noroccidental) ONGD guatemalenca, per tal d'avaluar el programa de beques per a secundària.

4. Decisions comunitàries:

L'alumnat de l'últim curs de secundària està preparant un viatge de fi d'estudis (un cap de setmana en altra **província** propera a la seua). Per aquest motiu, entre altres activitats, han de fer reunions amb les famílies, entre totes i tots es decidirà quina serà la ruta més educativa i divertida, qui acompanyarà l'alumnat, de quins recursos es disposa...

L'aula d'usos múltiples, de recent construcció, forma part de l'institut de secundària, està dividida en tres dependències separades per unes mitgeres de fusta que s'obrin si és molta l'afluència de gent.

5. Assemblea a la comunitat:

Edifici comunitari on es celebren les reunions, la població està ben organitzada. El líder (alcalde) anuncia per megafonia el motiu de l'assemblea. Tothom pot acudir, exposar, valorar, votar.

6. Alumnat de la nova escola de «Punto Chico»:

La comunitat educativa va veure la necessitat de fer una escola, va planificar i es va organitzar per obtenir els recursos que calia. Acudiren a una ONGD de la zona AEN (formada per educadors maies). Hui l'escola és una realitat amb l'acompanyament de valencianes i valencians que a través de l'ONGD d'Escoles Solidàries, ho han fet possible.

9.- LA REFACCIÓ; EL NOSTRE ESMORZAR:

1. Menú setmanal. La «refacció» és l'esmorzar:

La refacció és l'esmorzar que els donen als xiquets i les xiquetes de Primària i Infantil. I els el donen perquè moltes voltes, a les cases, no poden comprar aliments. D'aquesta manera s'aconsegueixen dos objectius: que l'alumnat acudisca a classe i que estiguen millor alimentats.

Hi ha un control per a entregar un esmorzar –una refacció– diferent cada dia de la setmana. La diferència es basa en un dels components.

2. Cuina a l'escola:

La cuina a les escoles és necessària. També s'utilitza per fer encontres comunitaris. La comunitat educativa prepara «tamals» (menjar típicament maia a base de panís o dacsà molta) per fer-los es necessita tot el matí.

3. Guisar amb llenya a l'escola:

Agraïts i contents de la seua cuina, feta entre tota la comunitat educativa i amb el suport d'Escoles Solidàries.

Encara que està preparada per tal d'utilitzar altre combustible, la realitat és que encara és més barata la llenya.

4. Cuina que fa comunitat:

Les dones, generalment, comparteixen els moments de fer les refaccions o altres menjars per a esdeveniments .

Preparant las salsa per al «tamal» però ja amb recipients i vestits del món globalitzat .

5. Fent la refacció:

A l'hora del descans, l'alumnat rep la refacció: «atol», que és un preparat a base d'aigua bullida amb arròs, dacsà, sucre...

Això si el centre rep l'ajuda econòmica. Està elaborat per mares i àvies, en la cuina de l'escola, si en té, sinó el fan a casa i el porten a l'hora.

6. Repartint la refacció:

Si l'alumnat pot, per torns, s'encarrega de repartir les racions. En altres casos són les mares o el professorat.

7. De vegades el primer menjar del dia:

L'atol és l'esmorzar que beuen. Té una doble funció, que vagen a classe i que estiguen alimentats – si a sa casa no mengen molt-. D'aquesta manera, també estaran més atents.

10.- LA NOSTRA CANTINA:

1. Contrastos, autofinançament?:

La venda d'aliments, begudes i llepolies en el descans, proporciona recursos per a fer alguna activitat extraescolar.

És una pràctica molt estesa en totes les escoles rurals.

De vegades són les mares i pares, altres l'alumnat i en aquest cas el mateix professorat.

2. Cantina a secundària:

L'alumnat setmanalment s'organitza i gestiona tota la cantina. Fonamentalment les xiques fan menjar i el venen diàriament, també si hi ha algun esdeveniment. Els recursos que obtenen els permet fer algunes activitats extraescolars.

3. Els hàbits van canviant:

La refacció a tota centreamericà la fan les famílies (fonamentalment les mares) i de manera organitzada la porten a l'hora de l'esplai. En moltes ocasions és l'única menjada del dia.

Darrerament, arriben diners de les remeses dels familiars emigrats i en lloc de fer el menjar, comença a establir-se una pràctica consumista que pot ser perversa tan per a qui ven com per a qui compra, diferenciant a qui no té recursos per a comprar i a qui no pot vendre a l'escola, doncs no sempre els guanys són per als escolars.

4. «Atol, tamal, tortilla, tajadas...», gelats i el que calga:

Realment, el tamal es fa amb carn de pollastre i es necessita tot un matí per a poder preparar tots els ingredients (netejar les fulles de palmera, cuinar la carn de pollastre, bullir el panís, anar al molí i fer una pasta amb unes verdures). Com diàriament seria impossible fer-los, fan un "resum" del vertader tamal. Així doncs, no li posen carn de pollastre (seria massa car) i li lleven alguns ingredients, per tant, quedarà un tamal a base de pasta de panís embolicada en una fulla verda de palmera.

5. Consumir com es veu a la TV:

També venen «chocobananos» (dins de la nevera portàtil de la foto), tamal, bossetes amb alguna llepolia, algun tipus d'amanida...

6. Amb permís de la comunitat:

La mare fa «pancakes» amb coquetes fregides i confitura, així guanya «pisto» (diners).

7. Cantina fora de l'aula:

Normalment la cantina o venda d'aliments i gepolies es situen fora de les aules, però dins del recinte escolar.

11.- MALGRAT LA PLUJA:

1. Quin oratge!:

A Guatemala no existeixen quatre estacions (primavera, estiu, tardor i hivern), sinó dues (estació seca i estació humida).

En l'estació seca, les temperatures són molts elevades i no plou.

En l'estació humida, les temperatures també són elevades i, a més, hi ha moltíssima humitat. Això fa que la calor siga més que insuportable. Durant tot el dia has de caminar molt a poc a poc perquè sues immediatament i, de vesprada, saps que plourà. Has de preveure i portar impermeable. Quan portes uns dies allí identifiquem el moment de la pluja: primer, comença a fer molt de vent, després, es tanca

Exposició "Compartim Guatemala"

el cel ràpidament i enseguida plou, moltíssim! Quan plou tant no pot ni veure les cases del veïnat de la quantitat d'aigua que cau.

2. Els camins en l'estació de pluges:

El camí a les plantacions de cautxú a Mèxic durant el període de pluges presenta aquest aspecte, que dificulta seriosament el desplaçament diari de moltes persones de les comunitats.

3. A l'esplai o pati de l'escola:

L'alumnat fa el mateix que fas tu i els teus companys i companyes. Entre els esports, el que més els agrada és el futbol i, per descomptat, tenen un parell de porteries al seua abast. Tant se val si ha plogut, encara que les condicions siguen les pitjors del món, elles i ells volen jugar. Es lleven les sabates (si en tenen) i juguen tots junts.

4. Futbol per a xiques:

Només un baló, unes normes mínimes i ganes. Sempre ha estat un esport implantat entre les dones de Guatemala, fa uns anys es jugava amb les faldes de «corte», hui ja es veuen alguns equipatges, tal vegada en el futur s'utilitzaran espartenyas o botes.

5. Les millors futbolistes:

Quan elles acaben el torn, els tocarà als xics i elles faran una sèrie de penals. El terrenys fangós no impedeix el joc, doncs el fang no s'aplega a les botes.

6. Malgrat la pluja:

El camp de futbol és un toll d'aigua. Quasi tots els dies plou, sobretot, a l'època humida (quan ací és estiu, allí plou cada vesprada). I plou tant i tant que no arriba a assecar-se el camp. S'hi pareix més a una pista d'aigua que un camp de futbol, però si hagueren d'esperar a unes condicions més favorables, no jugarien mai!!

7. El calcer en temps de pluja:

Després d'una gran tronada... el calcer es queda així. És més fàcil rentar els de goma o els propis peus nus.

12.- EL NOSTRE TEMPS LLIURE:

1. L'experiència d'un bon bany amb amics:

Gaudir de la natura en el temps lliure. En qualsevol comunitat hi ha un lloc meravellós on es pot compartir l'amistat i els reptes. Els xiquets són molt atrevits i respectuosos amb la natura que disposen.

2. Excursió a «La Laguna Lachúa»:

Dia de festa de la comunitat educativa. La vergonya i el respecte al cos propi i dels demés, fa que es banyen amb roba de carrer.

3. Omar porta la bugada:

Omar és l'alegria de la casa. Sis anys, amb somriure, encara que es passe hores fent faena. Està portant la roba rentada del riu fins a sa casa. Cada dia, quan acaba les seues classes se'n va a ca la iaia a dinar, amb sa mare i la seua germaneta. Després tornen a casa, arrepleguen la roba i, com no tenen rentadora, sa mare i ell dediquen la vesprada a rentar-la en el riu que passa prop de la comunitat de Sant José la 20, on viuen. Mentre sa mare acaba de netejar-la, Omar agafa una cubeta de plàstic (allí s'anomenen "bañitos"), la plena de roba i... costera cap amunt!! Cap a casa, que és on arriba ara.

4. **Entre tothom va la casa avant:**

Tant se val quina edat tingues. Tothom ha d'aportar el seu granet d'arena a casa. Aquesta xiqueta ve del molí amb la dacsa o panís molt per fer les coquetes (pa) que menjaran tota la família més tard.

5. **Les dones, les criatures i el riu:**

L'anada al riu permet la higiene personal, rentar-se, rentar la vaixella, rentar la roba... Però també socialitzar-se, jugar, parlar, compartir la vida.

En no disposar d'aigua corrent, i de vegades ni de llum, ni de diners, «la rentadora» no existeix. Són les dones les que dediquen molt del seu temps a rentar la roba. Encara que l'aigua no siga clara i neta, és la que hi ha en temps de pluges.

6. **Els deures a casa:**

Després de les classes, sempre cal repassar o investigar; encara que no hi hagen condicions, sí companyia i ganes.

7. **Després d'escurar la vaixella:**

La xiqueta torna del riu on ha llavat els "trastos" (plats i gots) que s'han utilitzat a l'hora de dinar.

Les xiquetes fan totes les activitats relacionades amb la cria dels germans menuts, la neteja, la cura dels animals, transportar llenya i portar la dacsa al molí per a preparar "tortillas" (base de l'alimentació, com ací el pa)

8. **De regrés a casa:**

Les xiquetes venen d'arreglar llenya per a la cuina. Aquesta activitat la realitzen generalment les dones i xiquets de la casa, que són capaços de carregar al cap una gran quantitat de rames i troncs.